

наступною інтеграцією окремих елементів у цілісну структуру і переведенням опанованих рухових дій у фонд життєво необхідних рухових навичок. Завданнями етапу диференційованого опанування рухових дій є розвиток у дітей просторової орієнтації; формування загального уявлення, образу-мети рухової дії; навчання дітей складових елементів рухової дії; створення передумов ритмічної організації рухової дії. На етапі диференційовано-інтегрального вироблення рухових дій здійснюється формування загального режиму рухових дій з інтеграцією розчленованих елементів у цілісну структуру; навчання дітей самоконтролю за результатами своєї діяльності; корекція і виправлення помилок. Основними завданнями етапу інтегрованого опанування рухових дій є завершення інтеграції диференційованих елементів і закріплення рухової навички; формування індивідуальних передумов переведення рухової навички в рухове вміння з наступною інтеграцією в систему фонду життєво необхідних навичок; розвиток резервної координаційної та просторової компетенції.

Висновки. Оптимізації корекційної роботи з розвитку рухових можливостей у дітей із церебральним паралічем сприятимуть такі педагогічні умови:

- інтеграція педагогічних, психологічних, соціальних і лікувальних методів та засобів корекції;
- стимулювання модально-специфічних, кінестетичного, кінетичного, просторового, вербально-ритмічних факторів психомоторного розвитку та його енергетичного забезпечення;
- поетапне навчання рухових дій та формування навичок;
- комплексного використання предметно-практичної, конструктивної, графічної, трудової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Анохин П. К. Очерки по физиологии функциональных систем / П. К. Анохин. – М. : Медицина, 1975. – 57 с.
2. Бадалян Л. О. Детские церебральные параличи / Л. О. Бадалян, Л. Т. Журба, О. В. Тимонина. – К. : Здоровья, 1988. – 328 с.
3. Берштейн Н. А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности / Н. А. Берштейн. – М. : Медицина, 1966. – 352 с.
4. Дробот О. А. Роль дидактичної гри у навчанні нечуючого дошкільника / О. А. Дробот // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Вип. VII. – С. 153–156. – (Серія соціально-педагогічна).
5. Лактюшина Т. Л. Система вироблення рухових дій у школярів із церебральним паралічем / Т. Лактюшина // Дефектологія. – 1999. – № 1. – С. 22–24.
6. Семёнова К. А. Восстановительное лечение больных с резидуальной стадией детского церебрального паралича / К. А. Семёнова. – М. : АНТИДОР, 1999. – 384 с.
7. Солдатов Д. В. Диагностика мотивационной готовности к обучению в школе / Д. В. Солдатов. – Обнинск : Принтер, 2001. – 92 с.
8. Тарасун В. В. Морфофункціональна готовність дітей з особливостями у розвитку до шкільного навчання : діагностика і формування : [монографія] / В. В. Тарасун. – К. : Видавництво Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2008. – 299 с.
9. Финк Аннете. Кондуктивная педагогика А. Пете : развитие детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата / А. Финк ; перевод с нем. Т. Е. Браудо. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 136 с.

УДК 376 – 056.263: [373.5.02 + 37.064.1]

РОЛЬ БАТЬКІВ У КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ

Малина Л. О.

кандидат педагогічних наук, доцент

Якубовський О. Л.

Інститут корекційної педагогіки та психології

НПУ імені М. П. Драгоманова

Стаття розкриває значення ролі батьків у навчанні та вихованні дітей з вадами слуху як необхідної складової моделі інклюзивної освіти. На основі аналізу літературних джерел з даного питання автори виділяють критерії дитячо-батьківських взаємин у процесі інклюзивної освіти та, спираючись на проведені дослідження, визначають рівні їх сформованості.

В статтє рассматривается вопрос о роли родителей в обучении и воспитании детей с недостатками слуха как составляющей модели инклюзивного образования, выведены критерии взаимоотношений родителей и ребенка в процессе инклюзивного образования. В этом контексте представлены эмпирические данные об уровнях сформированности вышеуказанных отношений.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з вадами слуху, дитячо-батьківські взаємини.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с недостатками слуха, взаимоотношения родителей и

ребенка.

Keywords: inclusive education, children with hearing disabilities, child-parent relationships, social adaptation.

Виховання як соціальний інститут має важливе значення для формування особистості дитини з вадами слуху. Не дивлячись на модель навчання і виховання, в якій перебуває дитина, – масова школа, спеціальна школа або інклюзивна, до батьків, їх ролі, місця та значення у становленні та розвитку дитини ставляться високі вимоги.

Зазначимо, що аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми виховання дітей-інвалідів та участі батьків у цьому процесі засвідчив інтерес дослідників до цієї проблеми. Доведено, що при формуванні особистості дитини з вадами у психічному розвитку, зокрема, дітей з порушеннями слуху, значимість родини у цьому процесі суттєво зростає. Від взаємовідносин з батьками залежить, наскільки адекватною буде взаємодія дитини з навколишнім середовищем. Довгочасна деформація, неправильне відношення до дитини з боку одного чи обох батьків може стати фактором ризику, здатним призвести до порушень розвитку особистості дитини.

Проте погляди на роль батьків у вихованні не завжди були однозначними. Проаналізувавши спеціальну психолого-педагогічну літературу щодо поглядів науковців різних років на роль батьків, нами виявлені певні особливості виховання дітей з вадами слуху (російські вчені Т.Г. Богданова, П.Д. Єнько, Б.Д. Корсунська, Е.І. Леонгард, Н.М. Назарова, Г.Н. Пенін, З.О. Пономарьова, Н.О. Рау, О.Ф. Рау та українські науковці Л. С. Лебедева, Л. С. Ступникова, Г. М. Чефранова, Р.І.Якубовська, К. В. Луцько).

Не дивлячись на розбіжності у поглядах, всі вони сходяться в єдиному, що сім'я є тією важливою ланкою, яка може забезпечити ранній вплив на глуху дитину, допоможе їй досягти певних успіхів у пізнавальній діяльності, забезпечити своєчасний її розвиток

Відповідно до визначених у дослідженні завдань, коротко охарактеризуємо наукові погляди вчених щодо дитячо-батьківських взаємин. Так, наприкінці ХХ століття проблема батьківського впливу на дитину, її становлення та соціалізацію набуває нових обертів у зв'язку зі змінами в освіті в цілому та спеціальній зокрема. З'являються дослідження, в яких одним із факторів успіху соціалізації нечууючої дитини є рання корекційна робота з родиною, подолання напруження у відносинах між батьками, формування у них позитивного відношення до раннього корекційно-розвивального виховання дитини.

У зв'язку з цим змінюються і погляди на участь батьків у навчанні та вихованні дітей з вадами слуху, окреслюються певні завдання спільної роботи сурдопедагога з батьками глухих та слабочуючих учнів (Т. Г. Богданова, Є. І. Ісеніна, М. М. Семаго, В. В. Ткачова, Н. В. Мазурова, Г. М. Пенін).

Відзначимо серед них такі:

- розробка і реалізація комплексних програм з надання консультативно-діагностичної, методичної, корекційно-педагогічної допомоги родинам;
- надання допомоги батькам у розумінні ролі сім'ї у вихованні і розвитку дитини;
- ознайомлення батьків із спеціальною психологічною та педагогічною літературою;
- інформування про особливості і перспективи розвитку глухих дітей;
- знайомство батьків зі змістом, формами та методами навчання і виховання дітей;
- надання допомоги батькам зі соціальної адаптації та реабілітації дитини з порушеннями слуху в практичних закладах;
- сприяння в утвердженні авторитету батьків, виховання любові й поваги до них;
- виявлення та розповсюдження позитивного досвіду родинного виховання.

Здобуття дітьми з інвалідністю освіти є однією з основних і невід'ємних умов їхньої успішної соціалізації, забезпечення повноцінної участі в житті суспільства, ефективної самореалізації в різних видах професійної та соціальної діяльності.

Саме тому перед нами постала потреба аналізу сьогодишніх тенденцій сучасного етапу розвитку спеціальної освіти. Одним із напрямків є спрямування зусиль науковців на розробку методологічних позицій та прикладних досліджень інклюзивної освіти. Інклюзивна освіта розглядається як форма спеціальної освіти. Модель інклюзивної освіти базується на теоретичних позиціях Л.С.Виготського, де особистість і оточуюче середовище усвідомлюються як цілісність, оскільки остання має першочергове значення для розвитку дитини з певними обмеженнями здоров'я.

Вчені, розглядаючи по-новому особистість учня з вадами слуху, визнають за ним право на власні інтереси, творчість, активність, самостійність.

Виховний процес зорієнтований на розвиток особистості, її самовдосконалення та саморозвиток, формування культури і інтеграцію в суспільство (Бондар В.І., Колупасєва А. А., Жук В.В., Романчук О.).

Зауважимо, що інклюзивна освіта на часі розглядається як така форма здобуття освіти, що забезпечує для дітей з інвалідністю спеціальне корекційно-розвивальне середовище, адекватні умови і рівні зі звичайними дітьми-однолітками можливості здобуття освіти, лікування та оздоровлення, виховання та корекцію вад розвитку, соціальну адаптацію.

Максимальна ефективність інклюзивної освіти забезпечується багатьма чинниками. Так, Тім Лорман виділяє сім «стовпів інклюзивної освіти», на яких базується даний процес. Одним із ключових у ньому виступає залучення батьків до співпраці з педагогами. Він справедливо стверджує, що без них було б зроблено дуже незначне просування на шляху до інклюзивної освіти. Батьки, як захисники інтересів своєї дитини, вимагають від освітян підзвітності, а також спонукають переглядати та переоцінювати свої погляди, точки зору і підходи до роботи.

Отже, метою інклюзивної освіти є створення моделі спільного освітнього простору, де діти-інваліди перебувають разом у загальноосвітньому середовищі з однолітками, що розвиваються нормально. Для досягнення найбільш повного прогресу у соціальному розвитку дитини-інваліда участь батьків є обов'язковою і неперервною.

Виходячи з цього, метою нашого дослідження було визначення критеріїв та рівнів дитячо-батьківських взаємин в контексті інклюзивної освіти.

Окреслимо певні вимоги до участі батьків у житті дитини:

- розпочати якомога раніше надання спеціальної допомоги дитині;
- залучення фахівців до цієї допомоги;
- надання спеціалістам інформації про розвиток дитини для якнайкращого розуміння проблеми дитини та складання ефективної програми допомоги;
- активна позиція щодо опанування новими знаннями;
- відкритість для нового досвіду;
- вирішення питань щодо навчання дитини у школі;
- контроль за відповідністю навчально-виховного процесу у школі потребам дитини;
- активність у шкільному житті дитини та співпраця з педагогами;
- допомога дитині у виконанні домашніх завдань;
- захист інтересів дитини;
- співпраця зі шкільним психологом для подолання труднощів у психічному розвитку дитини;
- співпраця батьків між собою.

Перевірка доцільності та ефективності вищезазначених вимог здійснювалася протягом 2012-2013 навчального року на базі Міжнародного благодійного фонду «Місія в Україні» (місто Житомир). В експерименті брали участь батьки дітей з особливими освітніми потребами у кількості 8 осіб.

Нами було виділено три основні, на наш погляд, критерії дослідження даної проблеми:

1 критерій – система дитячо-батьківських взаємин;

2 критерій – розуміння батьками завдань виховання та активна їхня співпраця зі школою;

3 критерій – співпраця батьків між собою і участь у громадських асоціаціях.

Розглянемо кожен із критеріїв.

Так, система дитячо-батьківських контактів є одним із найважливіших вимірів реальних стосунків дитини з навколишнім середовищем. Внутрішньо сімейні взаємини утворюють невід'ємну складову частину того первинного середовища, яке опосередковує її інтеграцію з соціумом. Без перебільшення можна зазначити, що пошук ідентичності – емоційної, нормативної, культурної, особистісної – становить один із найбільш важливих механізмів його соціалізації.

На перевірку саме цього положення, власне, і спрямовано перший етап нашого дослідження. Його метою є вивчення зацікавленості батьків у житті власної дитини – особистого і шкільного.

У даному етапі дослідження використовувалися анкети для батьків з подальшим їх аналізом.

За основу дослідження ми взяли тест-опитувальник батьківського ставлення (А. Варга, В. Столін). Цей тест являє собою психодіагностичний інструмент, орієнтований на виявлення батьківського ставлення до дітей. Батьківське ставлення сприймається як система різноманітних почуттів стосовно дитини, стереотипів поведінки, що практикуються у спілкуванні з нею, особливостей сприйняття, розуміння характеру та особистості дитини, її вчинків.

Опитування складається з п'яти шкал.

В рамках нашого дослідження використовувалась шкала «Кооперація», тому що зміст саме цієї шкали розкриває рівень сформованості правильного відношення батьків до дитини. «Кооперація» – шкала показує соціально бажане батьківське ставлення. Зміст шкали розкривається так: батьки зацікавлені у планах дитини, намагаються допомогти, співчують їй. Батьки високо цінують інтелектуальні та творчі здібності дитини, відчувають гордість за неї. Вони задовольняють ініціативу й самостійність дитини. Батьки довіряють дитині, намагаються стати на її бік у будь-яких питаннях.

Іншим напрямком нашого дослідження, що відповідає 2 критерію, було визначення рівня розуміння батьками завдань виховання та активна їхня співпраця зі школою.

Для організації і проведення в сім'ї навчально-пізнавальної діяльності та корекційної роботи з дитиною є важливим залучення батьків до участі у позакласних заходах школи – присутність батьків на самопідготовці або участь в пізнавальній екскурсії, тематичній прогулянці, підготовка та проведення свят, висновок робіт учнів, що є засобом включення батьків до спілкування з усіма дітьми. Крім того, це дасть можливість спостерігати за діяльністю сурдопедагога, помічника вчителя, опановувати методичні прийоми активізації мовної, мовленнєвої та пізнавальної діяльності дитини. Таким чином, участь батьків у шкільній та позакласній роботі сприяє удосконаленню їхнього методичного досвіду, розширює можливості співпраці з власною дитиною, педагогічним колективом школи та батьками інших дітей-інвалідів.

Власне для дослідження зазначених напрямків діяльності батьків і спрямована запропонована нами анкета. Вона складається із 12 запитань, де 8 запитань стосуються визначення рівня другого критерію, та 4 – на визначення рівня третього критерію. При підрахунку тестових балів враховувалась відповідь «так».

Зупинимось на запитаннях, що характеризують другий критерій нашого дослідження. Декілька запитань стосувались безпосередньо роботи батьків з дитиною: виконання домашніх завдань, виконання спеціальних корекційно-розвивальних вправ у межах порушення дитини, спільної діяльності батьків та дитини.

Наступний блок запитань був спрямований на виявлення поінформованості батьків про причини виникнення порушення, останні досягнення, зміни у поведінці дитини. Окремо запитувалось про готовність батьків відгукнутися на прохання класного керівника про допомогу у проведенні позакласного заходу.

З метою дослідження співпраці батьків між собою і їхньої участі у громадських асоціаціях їм були запропоновані чотири запитання і це є третій критерій дослідження. Відповіді на них показують, чи співпрацюють, чи спілкуються батьки між собою, чи готові вони ще більш тісної взаємодії. Також в анкету було вміщено запитання з приводу зацікавленості батьків

різноманітними тренінгами, майстер-класами для батьків та готовності відвідати останні в разі їх організації.

Цей напрямок дослідження ми обрали з метою дізнатися, чи мають батьки потребу у консультативній допомозі педагогів, психологів, інших зацікавлених осіб; чи орієнтовані у нормативно-правових документах з організації роботи з їхніми дітьми. Крім того, нас цікавить питання про обізнаність батьків зі специфікою навчально-виховного процесу, що повинен відповідати психофізичним можливостям конкретної дитини; чи повідомлені вони про можливість мати психолого-педагогічний та медико-соціальний супровід сім'ям, в яких є діти-інваліди як чинник експертизи рівня розвитку дитини, систематизацію відомостей про неї, структуру і динаміку дизонтогенезу та прогноз розвитку. Важливо було встановити чи цікавляться батьки дітей-інвалідів змістом індивідуальних програм реабілітації дітей; так званими індивідуальними маршрутами програми супроводу або ж установ додаткової освіти, наприклад, роботу гуртків, секцій різних напрямків, клубів, тощо.

Розглянемо послідовно показники кожного із виділених критеріїв.

Спочатку спинимося на розгляді експериментальних даних щодо знань батьків про життя дітей. Так, одержані нами дані свідчать про те, що за шкалою «Кооперація» опитувальника батьківського ставлення троє батьків набрали 80,33 тестових бала, двоє – 48,82 тестових бала, і двоє – 31,19.

Наступним підетапом дослідження було визначення участі батьків у житті шкільного колективу. Результати анкетування засвідчили, що половина батьків беруть активну участь у житті школи, цікавляться досягненнями своєї дитини, знають її труднощі у навчанні тощо. 37,5% опитаних показали, що вони цікавляться успіхами своєї дитини, співпрацюють з педагогами, проте активної участі у житті школи не беруть. І лише 12,5% (одна особа) показали з цього критерію низький рівень.

Рівень участі батьків у громадських асоціаціях, як третій підетап нашого дослідження, показав високу активність батьків. 75% опитаних підтримують контакти з іншими батьками дітей з особливими потребами, готові відвідувати тренінги для батьків, цікавляться інформацією про порушення своєї дитини та методи ефективної допомоги їй. Інші (25%) задоволені існуючим рівнем міжбатьківської взаємодії та не прагнуть вдосконалюватись як батьки.

Діаграма 1. Розподіл батьків за рівнями дитячо-батьківських взаємин

Одержані нами дані свідчать, що за трьома показниками:

- система дитячо-батьківських взаємин,
- розуміння батьками завдань виховання та активна їхня співпраця зі школою,
- співпраця батьків між собою і їх участь у громадських асоціаціях,

батьки дітей-інвалідів розподіляються за такими рівнями:

1 рівень – низький, що характеризується байдужим ставленням до щоденних проблем дитини; намаганням уникнути від участі в житті школи; небажанням підтримувати контакти з батьками інших дітей і брати участь в роботі громадської організації.

2 рівень – середній, що характеризується вибіркоким інтересом до проблем дитини; вибірковою участю у житті шкільного колективу; вибіркоким спілкування з батьками однолітків та нестійким інтересом до громадської організації.

3 рівень – високий, що характеризується щоденним обговоренням життєвих повсякденних проблем дитини з активним пошуком їх розв'язання; активна участь в усіх класних і шкільних заходах; співробітництво з іншими батьками і

участь у громадській організації.

Аналіз даних свідчить, що до першого, найнижчого рівня дитячо-батьківських взаємин, жодного з батьків не віднесено (0%). Це переконує нас у тому, що батьків, байдужих до проблем власної дитини, до її шкільного життя немає.

Найвищого, третього рівня дитячо-батьківських взаємин, досягли 25 % опитаних батьків, що свідчить про високий рівень відповідальності їх перед дітьми та суспільством.

Основна ж маса батьків розташувалася на другому, середньому рівні (75 %), що засвідчує їхню зацікавленість і особистим, і шкільним життям дитини, однак не в повну міру використовуються всі можливі важелі виховання.

Отримані дані щодо розподілу батьків за рівнями дитячо-батьківських взаємин ми наводимо в діаграмі.

Таким чином, теоретичний аналіз наукової літератури та проведене нами дослідження засвідчили значну і незаперечну роль батьків у формуванні, розвитку і становленні дітей з вадами слуху в контексті інклюзивної освіти. Аналіз отриманих в процесі дослідження даних переконливо фіксує увагу батьків до цієї проблеми та відповідальність перед дітьми та суспільством за їхнє майбутнє.

Отже, проблема дитячо-батьківських взаємин в контексті інклюзивного навчання недостатньо розроблена. Проте, роль батьків від цього не зменшується, а необхідність здійснення конкретних кроків назустріч дитині не підлягає обговоренню. Тому перед науковцями постає нагальна потреба розробки підходів та методів активної співпраці батьків та школи для максимального подолання порушення у психофізичному розвитку дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дульнева Л. С., Рязанова С. В. Воспитание и обучение глухонемого ребёнка: советы родителю / под ред. проф. А. И. Дьячкова. – М.: Учпедгиз РСФСР, 1959. – 56 с.
2. Жук В. особливості інтегрування дітей з порушеннями слуху в загальноосвітній простір // Дефектологія. – 2010. – №3. – с. 16-19.
3. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія, - К.: «Самміт - Книга», 2009. - 272 с.
4. Романчук О. Неповносправна дитина в сім'ї та суспільстві. – Львів: Літопис, 2008. – 334 с.
5. Ступникова Л. С., Чевранова Г. М., Якубовська Р. І. Виховання глухих дітей в сім'ї. – К.: Радянська школа, 1975. – 112 с.

УДК 376.016-056.36:74

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД ТЕМАТИЧНИМ МАЛЮНКОМ

Манько О.Г.,
Шарніна М.В.

Донбаський державний педагогічний університет

Стаття присвячена проблемі розвитку пізнавальної діяльності учнів з вадами розумового розвитку на уроках тематичного малювання, визначені основні труднощі виконання дітьми малюнка на тему і шляхи підвищення ефективності розвитку пізнавальної діяльності молодших розумово відсталих школярів.

Статья посвящена проблеме развития познавательной деятельности учащихся с отклонениями в интеллектуальном развитии на уроках тематического рисования, определены основные трудности выполнения детьми рисунка на тему и пути повышения эффективности развития познавательной деятельности младших умственно отсталых школьников.

The article deals with the problems of development of the pupils' knowledge activity, who have a lack of mental development, at the lessons of thematic painting; the main difficulties of painting a thematic picture made the children are defined as well as the ways of increasing the efficiency of the development of younger pupils' knowledge activity who have a lack of mental development.

Ключові слова: пізнавальна діяльність, уроки тематичного - малювання, кольорове рішення малюнка, перспектива малюнка.

Ключевые слова: познавательная деятельность, уроки тематического рисования, цветовое решение рисунка, перспектива рисунка.

Keywords: cognitive functions, thematic lesson drawing, color design drawing, perspective drawing.

В останні роки особу актуальність набувають питання удосконалення виховання і навчання аномальних дітей.

При цьому особлива роль належить таким видам роботи, які викликають в учнів підвищений інтерес та емоційно-позитивні стосунки. До них відноситься образотворча діяльність.

Проблема виховання і розвитку учнів допоміжної школи є особливо значущою в світі теорії Л.С. Виготського про ведучу, стимулюючу роль навчання в розвитку дитини. Ця концепція в останні роки набула особливої важливості, яка підтверджується дослідженнями загальної психології і педагогіки (Ю.К. Бабанський, Д.М. Богоявленський, П.Я. Гальперин,